

EEN BESCHAVING IN CRISIS

LEVEN EN OVERLEVEN IN DE POST-KOLONIALE CHAOS

"Nature shrinks as capital grows. The growth of the market cannot solve the very crisis it creates."

"As usual, in every scheme that worsens the position of the poor, it is the poor who are invoked as beneficiaries."

"In nature's economy the currency is not money, it is life."

"You are not Atlas carrying the world on your shoulder. It is good to remember that the planet is carrying you."

(Vandana Shiva, citaten)

De 21ste eeuwse beschavingscrisis

De actualiteit staat bol van allerlei rampspoed, erg verscheiden van aard: oorlog in Afghanistan, klimaatopwarming, milieuvervuiling, uitstervende diersoorten, teloorgang van de wouden, overstroomde gebieden, olierampen, vergrijzingsperikelen, eetstoornissen, meer geweld binnen het gezin, aangetaste sociale- en burgerrechten, toenemende onverdraagzaamheid, financiële crisis, nationalistische oprispingen, religieus integrisme, culturele onzekerheid, de groei van een nieuw extreem-rechts.

Het lijkt allemaal te veel om hanteren. Maar, bij nader toezien blijken al die rampzalige toestanden uitingen van één en dezelfde algemene beschavingscrisis. Kenmerkend daarvoor is een algemeen gevoel van bedreiging.

Het is niet de eerste keer dat zulks voorkomt. Ook in de zestiende eeuw werd de samenleving geteisterd door waanbeelden van beschavingsondergang en door oorlogen of burgergeweld die daaruit voortkwamen. De aanleiding lag cultureel bij de herleving van de klassieke oudheid, en politiek bij de ontdekking van het Amerikaanse continent. Daardoor voltrok zich een schaalvergroting van de leefwereld, waarin de mens zijn eigenwaarde verloor. Hetzelfde probleem, schaalvergroting met massahysterie tot gevolg, maken we vandaag mee aan het begin van de 21ste eeuw.

Schaalvergroting blijkt intrinsiek verbonden met de menselijke conditie. Immers, door de existentiële menselijke beperktheid ontstaan conflicten, en wanneer die escaleren vergroten mensen de afstand tot elkaar, eventueel door het opzoeken van nieuwe leefwerelden en woongebieden. Omgekeerd, bij plotse schaalvergroting, voelen mensen zich bedreigd, en vertaalt die angst zich in conflicten. Daartegenover staat dat vriendschap de intimiteit vergroot, en dus de afstand verkleint.

Concreet, gaat het vandaag over de schaalvergroting na de dekolonisatie, dwz na 1990, als we aannemen dat het einde van de koude oorlog ook het einde van het koloniale tijdvak betekende. Net als tijdens de zestiende eeuw, werd de wereld onderworpen aan een bruuske schaalvergroting die postkoloniale vervreemding veroorzaakte. De dekolonisatie was al veel langer aan de gang, maar op dat ogenblik gingen de sluizen definitief open. Arbeiders uit de vroegere koloniaties werden plots concurrenten op de arbeidsmarkt. De migratie nam toe. De landen werden multicultureler. Er ontstond een globaliseringsmalaise door veralgemeende stress en onzekerheid.

Die post-koloniale vervreemding greep en grijpt nog steeds diep in de bevolking in. Gevolgen zijn escapisme in allerlei vormen, integrisme, fundamentalisme, het inkapselen in tunnelvisies, depersonalisering, de-individualisering, anonimiteit, atomisering en massaficatie van de samenleving.

Enige relativering is hierbij noodzakelijk. Een beschavingscrisis, hoe diep ook, is nog geen apocalyps waarbij de uiteindelijke strijd tussen “Goed” en “Kwaad” wordt uitgevochten en waarna het paradijs verschijnt. Een beschavingscrisis, hoe ernstig ook, is nog geen wereldramp vergelijkbaar met een meteorinslag. Oorlog is een symptoom van crisis, maar het zou verkeerd zijn een beschavingscrisis te herleiden tot het militair geweld dat ermee gepaard gaat: er is nog zo veel meer.

De schaalvergroting die gepaard gaat met de post-koloniale globalisering veroorzaakt dus fundamentalisme in allerlei vormen. Zoals ik reeds in andere bijdragen beschreef, leven we daardoor nu in het “tijdvak van het fundamentalisme”. Op zijn beurt is fundamentalisme in wezen een manier

om met de dingen om te gaan, wat betekent dat elke overtuiging potentieel een fundamentalistische invulling kan krijgen. Die fundamentalistische verkleuring bij zichzelf leren herkennen, is van het allerhoogste belang om algemeen maatschappelijke geweldescalaties te voorkomen.

De fundamentalistische geestesgesteldheid (zie ook : "[Samen-Leven](#)")

De globaliseringsmalaise wordt beleefd als een gevoel alsof men op de rand van de afgrond staat, als het reeds aangehaalde gevoel van diepgaande bedreiging van "het fundamentele". Dat laatste kan ingevuld worden met basisconcepten van extreem-links tot extreem-rechts, van het meest ecologische tot het meest kapitalistische, maar gemeenschappelijk aan al die uiteenlopende en zelfs met elkaar strijdige beschouwingen is een gevoel van fundamenteel ongemak.

Door die als fundamenteel ervaren gevaren ontstaat een dynamiek van imaginaire en reële bedreiging. Wie zich bedreigd voelt, kan een reëel gevaar worden voor anderen, die zich op hun beurt ook bedreigd gaan voelen, en dan niet zonder reden. Fundamentele waarden worden zo sterk als bedreigd beleefd, dat een houding groeit van "het is genoeg geweest", "ons geduld is op", met soms gewelddadige acties tot gevolg. Ik herinner me zo nog een jammerlijke anekdote van een blanke Amerikaan die een zwarte doodschoot die hem tegemoet kwam in de metro. De advocaten pleitten wettige zelfverdediging omdat de blanke man zich bedreigd voelde door de grote zwarte verschijning die op hem af kwam, panikeerde, en schoot. Op zijn minst was zijn gevoel van bedreiging en onveiligheid dermate groot, dat hij het nodig achtte een vuurwapen bij zich te dragen, "in case..." . De imaginaire bedreiging bij de blanke was een reële bedreiging voor de zwarte medeburger. Het omgekeerde kan even goed voorvallen.

In tegenstelling tot wat nu trendy beweerd wordt, is er niet te veel maar te weinig individualisme in onze samenleving. Door de globaliseringsmalaise en de post-koloniale schaalvergroting voltrekt zich een soort meervoudige bewustzijnsvernauwing, een depersonalisatie die enerzijds eindigt in escapisme in groepsidentiteiten, anderzijds in egoïsme. In beide gevallen gaat het om een gefnuikte zelfontplooiing: te weinig zelf, te weinig individuele zelfstandigheid, te veel geatomiseerd Ego en te veel groepsdenken.

Het is dus niet verbazend dat communitarisme, welk een polarisering beoogt tussen individu en gemeenschap als "to be or not to be", zulk een opgang maakt, en dan nog meestal op basis van één of ander vijandbeeld. Apocalypticisme met de hoop op de meedogenloze en victorieuze eindstrijd tussen "Goed en Kwaad" is een discours dat erin gaat als zoete koek.

Het fundamentalisme van de enen kan (contra-)fundamentalisme bij de anderen veroorzaken. Dé uitdaging voor de 21ste eeuw is dan ook om een niet-fundamentalistisch, humanistisch, antwoord te kunnen bieden aan de brede waaier aan fundamentalismen in onze samenleving. "De pot verwijt de ketel", is eerder regel dan uitzondering. Wie fundamentalisme wil tegengaan en mildereren, zal het dus eerst in zichzelf dienen te herkennen en zichzelf terug op het goede spoor brengen. Dit "werk op zichzelf" is een belangrijke stap naar zelfontplooiing in het huidige tijdvak van het fundamentalisme. Ter inspiratie, maakte ik een controle-lijst, die uitnodigt de eigen keuzes en gewoonten onder de loep te nemen, en die mogelijk maakt niet ongewild of ongemerkt in de fundamentalistische val te trappen. Dit zelf-reflexie-schema vindt u op het einde van deze tekst.

De belangrijkste fundamentalismen

Een opsomming van fundamentalismen kan nooit uitputtend en volledig zijn, aangezien het fundamentalistische perspectief, de fundamentalistische psyche zich potentieel op alle overtuigingen kan enten. Hier som ik enkele eigentijdse op.

Marktfundamentalisme ligt aan de basis van het hyper-consumptiekapitalisme dat men terugvindt binnen vele libertarische stromingen, en ook binnen de sociaal-democratie. We zouden ook kunnen spreken over consumptiefundamentalisme. Niet alleen privékapitaal, de toestand van de economie, maar ook de openbare financiën en de munt worden gezien als een rechtstreekse functie van het individueel consumptiegedrag van de burgers, waardoor een ware consumptiedwang ontstaat. Op ecologisch vlak wordt het verkoopbaar maken van het natuurlijk kapitaal als beste natuurbescherming gezien, dwz binnen het marktfundamentalisme komt alles (en soms ook iedereen) in aanmerking voor een verkoopstransactie. Eigendomsfundamentalisme zou ook een

gepaste term zijn, en in die zin is het de spiegel van communisme (en vice versa).

Christelijk-nationalisme (neo-katholicisme, dominionisme) is een vorm protestant fundamentalisme of katholiek integrisme dat streeft naar het afbakenen van landen waarin de wetgeving de christelijke orthodoxie volgt. Lekenactivisten, al dan niet onder de vorm van politici, worden geacht de burgerlijke wetgeving in die zin aan te passen zodat de maatschappij als een geheel volgens christelijke normen geordend wordt. Islam-integrisme wil, net als christelijk-nationalisme, een theocratische samenleving, maar dan volgens islamitische principes. Bijzonder daarbij is het islamitisch concept "shirk" (godslastering door "polytheïsme"), de onvergeefbare hoofd- en doodzonde die aan het islamintegrisme samen met de plicht tot Heilige Oorlog tegen geloofsonzuiverheid een bijzonder fanatiek en onverzoenbaar karakter geeft. Ander religieus fundamentalisme heeft gelijkaardige kenmerken, ik denk aan Hindu-fundamentalisme in India, of aan militant atheïsme. Hierbij kan men opmerken dat atheïsme een vrij inhoudsloos en relatief begrip is, dat meestal louter naar de negatie van een specifieke religie verwijst, weze het als aanklacht of als waardebeleving.

Cultureel-nationalisme streeft onder de leuze "Volk en Staat" naar de culturele homogenisering van bepaalde geografische gebieden, die geacht worden een bepaalde culturele identiteit te bezitten. Die nationale identiteit wordt zowel beschrijvend, normerend als vormend bedoeld, dwz er wordt een ethisch imperatief gepromoot om te leven volgens de volksaard (wat die ook moge wezen) zonder enige vrije keuze voor de inwonende burgers.

Verwant aan het cultureel-nationalisme, is het identiteitsdenken. Dat beperkt zich niet tot etnieën of nationaliteiten, maar het kan ook andere groepen bepalen zoals generaties, gender, huidskleur, sociale klassen, minderheden, beroepen, seksuele voorkeur of kledingswijze. Eenmaal de homogene identiteit vastgelegd (bv "de ouderen", "de zwarten", "de vrouwen",...) ontstaat een benadering van negatieve of positieve discriminatie. "Gelijke kansen-fundamentalisme" behoort daarom tot de meest verspreide fundamentalismen binnen de Westerse samenleving. Ongeacht de "rechtse" of "linkse" benadering gaat het in elk van de gevallen om een discriminatiebeleid, gebaseerd op utopische begrippen. "Afwezigheid van

discriminatie" is objectiveerbaar, "gelijke kansen" zijn daarentegen onmogelijk omschrijfbaar, en het concept zelf is strijdig met de diversiteit van de "condition humaine". Een gelijke kansen-beleid is in de regel een pleidooi voor conformisme, een "doelgroepenbeleid" wordt al snel discriminatie.

Eveneens verwant aan het cultureel-nationalisme is het interculturalisme. Interculturalisme heeft niets te maken met verdraagzaamheid ten aanzien van interculturele contacten die de samenleving verrijken. Het tegendeel is waar: interculturalisme verklaart het interculturele tot norm, en creëert aldus een nieuwe monocultuur die de multiculturele componenten moet vervangen. Het is "de bon ton" in rechtse en sommige linkse kringen te stellen dat de multiculturele samenleving gefaald heeft. Die stelling is absurd, want het multiculturele behoort tot de essentie van het samenleven zelf. Bovendien is ook een begrip als integratie, net als "gelijke kansen", ondefinieerbaar. Het enige wat in een rechtstaat kan vastgesteld worden, is het al dan niet begaan van een wetsovertreding, daarbij in acht genomen dat zulks alleen relevant is voor rechtvaardige wetten die de mensenrechten respecteren. Een onrechtvaardige wetgeving hoeft niet nageleefd te worden. Bijgevolg is het voeren van een integratiebeleid meestal een machtsoverschrijding door de overheid.

Bij Verlichtingsfundamentalisme ligt er een te exclusieve nadruk op de rationele dimensie van het menselijke. Hierbij vindt men een materialistisch reductionisme van het menselijk bestaan zelf. Omgekeerd zijn irrationalismen onder allerlei vormen eigenlijk anti-modernismen, die dan weer een te exclusieve nadruk leggen op de anti-ratio, waardoor die paradoxaler wijze tot ratio wordt verheven. In die zin is irrationalisme een pseudo-rationalisme, of een "anti-Verlichtingsfundamentalisme". Het eigentijdse post-modernisme behoort tot deze categorie, dwz er bestaat geen "post-moderne wereld", maar het post-modernisme is een geestesgesteldheid van de post-koloniale beschaving.

Egoïsme en atomisme komen voor onder verschillende vormen, van het zich blindstaren op eigen materiële bezittingen of geneugten, tot het zich verdrinken in emotionalisme, waarbij de wereld herleid wordt tot een puur subjectivistische beleving.

Populairisme, de versmelting van massa-entertainment met politiek –zoals benoemd door de Franse journaliste Geneviève Petit– brengt een politieke werkelijkheid gedefinieerd als sport- en spel, en dit in twee richtingen: entertainment wordt politiek, politiek wordt entertainment. In gewone spelletjesprogramma's wordt de geest van de kijkers voorbereid om een totalitaire politiek gunstig te ontvangen. Verkiezingen worden gehanteerd als waren ze een competitieve spelvorm, een sportieve wedstrijd, waarbij het begrip "democratische meerderheid" aan betekenis verliest ten voordele van het concept "verkiezingen winnen".

Aan al deze fundamentalismen ontbreekt inzicht in diversiteit. Niet alleen wil het fundamentalistische streven de maatschappij ordenen volgens één principe, het wil dat dit principe op elk facet van de samenleving toegepast wordt, en het ontkent daarboven op ook de diversiteit in eigen kring.

Dynamiek van het fundamentalisme

Het ontstaan van de verschillende fundamentalismen sinds de jaren twintig, met een definitieve stroomversnelling sinds de jaren negentig van vorige eeuw, is zoals gezegd een gevolg van de de-individualisering en de anonimisering die samengaat met plotse schaalvergroting van de post-koloniale werkelijkheid. De plaats binnen de samenleving van het fundamentalisme is bijzonder verscheiden.

Een eerste thema is dat van "opkomend fundamentalisme". Voorbeelden kunnen daarvan zijn de bezorgdheid voor de opkomst van extreem-rechts, zoals bv het FN in Frankrijk, het VB in België, of de invloed van moslim-integrisme binnen de islamgemeenschap. Het gaat om een groeiende tendens binnen een democratische samenleving, waardoor die samenleving voor aanzienlijke problemen komt te staan, in het bijzonder met betrekking tot het respect voor burgerrechten. Het probleem hierbij is het beperken van de invloed van opkomend fundamentalisme.

Van "overheersend fundamentalisme" is er sprake als een bepaald fundamentalisme zich dermate macht heeft weten te veroveren, dat we niet langer kunnen spreken van een democratie. Die verovering van de politieke macht kan enerzijds door militaire of economische invasie (dwz door een

externe macht) of door gemanipuleerde verkiezingen of staatsgreep anderzijds (dwz een totalitarisme van interne oorsprong). Voorbeeld van het eerste is de Duitse bezetting van Europese landen tijdens WO II, de Amerikaanse bezetting van Irak of het alom aanwezige hyper-kapitalisme, van het tweede Mussolini-Italië, Franco-Spanje, het Griekse kolonelsregime, het Ayatollah-Iran, het nationalistische Servië onder Milosevic, en het Vlaams-integrisme binnen de politiek in België. Het probleem in dit geval is het herdemocratiseren van de samenleving.

Soms ontstaat er een "clash van fundamentalismen", bv wanneer Verlichtingsfundamentalisme in aanvaring komt met religieus fundamentalisme, of wanneer cultureel-nationalisme zich afzet tegen moslim-integrisme. Het gevaar is dat de bittere escalerende strijd tussen deze gepolariseerde kampen de rest van de samenleving beschadigt en vergiftigt.

Onder de vorm van soft-fascisme, ziet men de ook verschijning van een "alliantie van fundamentalismen". Op die manier kunnen bij verkiezingen absolute meerderheden bereikt worden. Binnen het huidige Europa, en binnen de actuele USA groeit er op dit ogenblik de alliantie van hyper-kapitalisme, katholiek integrisme en cultureel-nationaal fascisme. Onder meer ligt in deze alliantie de essentie van een politiek verenigd Europa als reactionaire reconstructiepoging van het Heilige Roomse Rijk onder impuls van de Habsburgers. "Kapitalisme, Katholicisme en Cultuur" zijn de "drie K's" van het euro-nationalisme. Om zich te doen gelden maakt het euro-nationalisme ook graag gebruik van het reeds vermelde interculturalisme, soms ook "actief pluralisme" of "laïcité positive" genoemd. Men ziet een zekere omkering der waarden binnen het euro-nationalisme, bv wanneer kapitalisme door zo goed als alle politieke strekkingen als armoedebestrijding naar voor wordt geschoven: een kleiner deel van een grotere koek kan mogelijk in absolute termen "meer eten" betekenen, en daarom wordt "economische groei" heilig verklaard. Vernietiging van de natuur, in de breedst mogelijke zin, dwz ook van de menselijke natuur, is er het gevolg van.

(Foto: de Chaco in Paraguay wordt vernietigd door nazaten van naar Zuid-Amerika gevluchte Nazi's en christelijke fundi's.)

Een andere alliantie van fundamentalisme is de samenwerking tussen communisme en islamintegrisme, islam-socialisme zeg maar. Nog een ander ontstaat wanneer Iran het Vaticaan uitnodigt om samen te strijden tegen een "goddeloze, seculiere samenleving". Uiteraard zijn nog andere allianties van fundamentalismen mogelijk, zoals die van Verlichtingsfundamentalisme en cultureel-nationalisme.

De aanwezigheid onder allerlei vormen van fundamentalisme in onze samenleving veroorzaakt blokkering in de nodige menselijke behoeftenbevrediging en impasses in het politieke leven. Een algemene verlaging van de levenskwaliteit is het gevolg, die op haar beurt dan weer meer fundamentalistische reacties in gang kan zetten.

De morele dimensie

Het voorgaande levert enige basis voor beschouwing van de morele dimensie van de aanwezigheid van fundamentalisme in de samenleving.

Om te beginnen schuilt er geen kwade geest, geen "Groot Kwaad" achter de huidige beschavingscrisis. De gevolgen van de dekolonisatie vormen samen een neutraal historisch gegeven, waarvoor niemand verantwoordelijk kan gesteld worden.

Anderzijds verantwoordt een neutrale ramp nog geen plundering of ander misbruik. Net als bij een aardbeving, die door niemand gewild noch veroorzaakt is, zijn er mensen die elkaar proberen te helpen, elkaar steunen, en zijn er anderen die misbruik van de situatie maken. Dat misbruik is vanzelfsprekend niet meer moreel neutraal.

Zoals in voorgaande paragraaf reeds benadrukt, is ook de mogelijkheid groot dat wie volledig terecht reageert tegen een bepaald fundamentalisme, uit het oog verliest dat ze zelf een nieuw aan het ontwikkelen zijn. Zo is interculturalisme onder meer een fundamentalistische reactie op religieus integrisme.

Diversiteit en zelfbeschikking blijken steeds weer de grote afwezigen in de fundamentalistische ideologie. Willen we een antwoord bieden op het fundamentalisme binnen onze samenleving, zijn het juiste deze begrippen die er daarom best de kern van vormen.

Modern humanisme als alternatief

Een vredelievend alternatief voor fundamentalisme heeft een individueel en een politiek luik. Burgerrechten binnen een liberale lekenstaat vormen een legaal fundament binnen een democratische rechtstaat, aangezien ze de vrijheden van de burgers omschrijven en beschermen.

Menselijke waardigheid is immers minstens ten dele een expressie van de vrije keuzes die de burgers maken tijdens hun leven. Een samenleving die aan haar burgers die morele vrijheid ontzegt, ontnemt aan haar burgers ook de mogelijkheid enige waardigheid op te bouwen. Daarom zijn burgerrechten een *conditio sine qua non* voor een waardige, vredelievende samenleving.

Het genieten van deze beslissingsruimte die de burgerrechten bieden, is echter wel een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor een duurzame samenleving. Zoals in het huidige geval van vervreemding en massahysterie ten gevolge van de post-koloniale schaalvergroting, scheidt dit ook de ruimte dat mensen zelf-destructieve keuzes beginnen te maken, die op hun beurt de vervreemding versterken. Het met dwang ontnemen van menselijke vrijheid biedt hierbij geen oplossing, omdat die trend de menselijke waardigheid vernietigt, en eveneens de vervreemding-aan-de-bron vergroot.

Mijn besluit is dat er in deze beschavingscrisis te veel Ego en te weinig Zelf is. De oplossing voor de post-koloniale vervreemding ligt deels bij menselijke zelf-herontdekking, bij het hervinden van het Zelf dat men door de schaalvergroting verloren heeft.

Zo kan het nodig zijn om bij wijze van zelfbezinning na te gaan waar iemand voor zichzelf echt behoefte aan heeft, en projecten uit te werken om die behoefte te bevredigen. Dat houdt ook in dat men onderscheidt maakt tussen echte menselijke behoeften en door het hyper-kapitalisme geconditioneerde verlangens, en ophoudt met "shoppen bij wijze van vrijetijdsbesteding". Dit kan men "vrijwillige soberheid" noemen.

Het kan ook betekenen dat men aandacht krijgt voor de "hogere behoeften" van zelf-ontplooiing en zelf-verwerkelijking, en dat men inziet dat ook de bevrediging van sociale behoeften cruciaal is voor een zelf-vervullend leven.

Men kan zich op de wereldbol oriënteren, niet door te kijken naar landsgrenzen en bestuurlijke machten, maar door te kijken naar het landschap en de bodem, de rivieren, de zon en de sterren: die veranderen niet van plaats na of ondanks de installatie van een volgend inadequaat bestuur.

Er is ook de mogelijkheid om inzicht verwerven in de eigen herkomst, geografisch, cultureel en politiek, niet om er zich in in te kapselen, maar om die te overstijgen naar universeel menselijke waarden. Vanuit zelfkennis groeit men dan naar kennis van en begrip voor de medemens.

Het goede nieuws is overigens dat aangezien fundamentalisme in essentie een geestesgesteldheid is die zich op alle levensbeschouwingen kan enten, omgekeerd de meeste levensbeschouwingen zich kunnen lenen tot een humanistische interpretatie of beleving. In die zin zou men humanisme kunnen zien, niet als een aparte levensbeschouwing zoals "atheïstisch socialisme", maar als een manier om met de eigen onderliggende levensvisie om te gaan. Op die manier ontstaat er een grote veelvuldigheid en een

aanzienlijke diversiteit aan religieuze en niet-religieuze humanismen, die elkaar in goede verstandhouding kunnen ontmoeten. Weer omgekeerd, kan een radicaal antropocentrisme als een polariserend fundamentalisme beschreven worden.

Kortom, het komt aan op de herontdekking van de menselijke authenticiteit. Het komt aan op begrip van redelijke zelfbeschikking en diversiteit van het menselijke. Het komt erop aan in een samenleving waarin de mens zichzelf verliest, zichzelf terug te vinden als uitgangspunt voor een gelukkig leven.

Bij wijze van zelfbezinning begint men op die manier aan een herontdekkingsproces. Wie, louter bij wijze van inspiratie voor zulk een zelfontdekkende meditatie, een aanzet zoekt, kan misschien vertrekken bij volgende beperkte vergelijking tussen een humanistische en de fundamentalistische gesteldheid, ten einde niet-fundamentalistische antwoorden te vinden op uitdagingen van het eigentijdse fundamentalisme.

HUMANISME-----FUNDAMENTALISME

ZELF

Keuzevrijheid-----	Conformisme
Zelfbeschikking-----	Groepsdenken
Zelf-efficiëntie (vaardigheid)-----	Pragmatische hulpeloosheid
Zelf-ontplooiing-----	Zelfopoffering, voorbestedmdheid
Zelf-vertrouwen-----	Laag zelf-beeld
Zelf-ontdekking-----	Volkerendenken
Zelf-zorg (stress-hantering)-----	Uitbuiting
Zelf-standigheid-----	Egoïsme
Sociale behoeftenbevrediging-----	Zelfgenoegzaamheid
Zelf-kennis-----	Superioriteitscomplex
Behoeftenbevrediging-----	Consumptiedwang
Zelf-ervulling-----	Entertainment, funcultuur
Zelf-zorg-----	Gezondheidscultus

KRITIEK en DEBAT

Open debat-----Afscherming
Respect – zelfstandig denken-----Legalisme, misprijzen
Risico-analyse-----Onaantastbaarheid
Alternatieven-----Slechts één mogelijkheid
Falsificatie-----Speculatief
Open-informatieverwerving-----Afscherming van "het andere"
Kritische vraagstelling-----Verbod op kritiek
Open omgang met feed-back-----Vijandigheid tgv opmerkingen
Vrije meningsuiting-----Orthodoxie
Dissidentie-----Volgzaamheid
Verzet-----Gehoorzaamheid

MORAAL

Geen schade-----Geweldcultuur
Vrijheid-----Dwang
Vredelievend-----Misbruik
Contextuele reflexie-----Polarisering, vijandbeelden
Nuances-----Dualisme
Meerduidig-----Geen ambiguïteit
Objectiverend-----Absolutisme, relativisme
Creatief-----Destructief
Op verzoening gericht (indien mogelijk)-----Heilige Oorlog
Tolerant-----Intolerant
Verbondenheid-----Xenofobie

MENS

Menselijke behoeften-----"Hoger Belang"
Empathie-----Beoordelend
Humor-----Humorloos/spot/eeuwige ernst/hoogdravend
Feminisme-----Misogynie
Diversiteit-----Homogeniteit
Mededogen, mensgericht-----Misanthrop
Existentiële hulpeloosheid-----Sturing door "Hogere Macht" of "Ego"
("condition humaine")
Democratische lekenstaat-----Theocratie, totalitarisme, anarchisme
Egalitarisme-----Superioriteitsdenken

NATUUR

Natuur als objectieve waarde-----Natuur als gebruiksvoorwerp
Natuurbehoud-----Natuurvernietiging
Mens is een deel van de natuur-----Mens boven en los van natuur
Verzoening cultuur en natuur-----Tegenstelling cultuur en natuur

GESCHIEDFILOSOFIE

Emancipatorisch-vredescultuur-----Apocalypticisme
Evolutief-met crisismomenten-----Utopisme
Vertrouwen in de toekomst-----Angst voor de toekomst
Vrijheidsgericht-----Teleologie
Analyse van on-vrijheid----- (Gevoel van) bedreiging
Verzoening traditie en moderniteit-----Overwinningshoop bij "eindstrijd"

UNIVERSUM

Immanentie, persoonlijke transcendentie-----Globale transcendentie
Abstractie-----Personificatie, personalisme